

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
EVGENI TANCHEV IŠVADA,
pateikta 2018 m. gegužės 3 d.¹

Byla C-51/17

**OTP Bank Nyrt,
OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt
prieš
Teréz Ilyés,
Emil Kiss**

(*Fővárosi Ítéltábla* (Budapešto apygardos apeliacinis teismas, Vengrija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Vartotojų apsauga – Nesąžiningos sąlygos sutartyse su vartotojais – Kredito užsienio valiuta sutartys – Valstybės narės įstatymuose numatytos priemonės siekiant ištaisyti nesąžiningas sutarčių sąlygas – Direktyvos 93/13/EEB 4 straipsnio 2 dalis ir „aiški, suprantama kalba“ – Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis ir „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomosios nuostatos“ – Valstybės narės teismo kompetencija vertinti sutarčių sąlygų nesąžiningumą savo iniciatyva“

1. Šis *Fővárosi Ítéltábla* (Budapešto apygardos apeliacinis teismas, Vengrija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį susijęs su dar vienu ginču², kilusiu priėmus 2014 m. balandžio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimą *Kásler ir Káslerné Rábai* (toliau – Sprendimas *Kásler*)³, kuriame buvo nagrinėjamas Vengrijos vartojimo kredito užsienio valiuta, būtent – Šveicarijos frankais, sutarčių sąlygų suderinamumas su ES teise.

2. Teisingumo Teismas jame sprendė, be kita ko, dėl sąvokos „pagrindinis sutarties dalykas“ pagal Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais⁴ 4 straipsnio 2 dalį. Tuomet *Kúria* (Vengrijos Aukščiausiasis Teismas), prašymą priimti prejudicinį sprendimą toje byloje pateikęs teismas, turėjo nuspręsti, ar nagrinėjamos sutarties sąlygoms iš esmės netaikoma Direktyvoje 93/13 numatyta apsauga. Kartu Teisingumo Teismas nurodė kriterijus, kuriuos *Kúria* turi taikyti, kad nustatytų, ar šios sąlygos yra suformuluotos „aiškia, suprantama kalba“, o tai pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį taip pat yra šio netaikymo išimtis.

3. Iš esmės Téréz Ilyés ir Emil Kiss (ieškovai pirmojoje instancijoje pagrindinėje byloje; toliau – ieškovai) ginčija Vengrijos teisės aktų leidėjo nustatytą teisių gynimo priemonių sistemą, atsižvelgdami į Teisingumo Teismo sprendimą *Kásler* ir vėliau priimtą *Kúria* sprendimą, teigdami, kad pagal šią sistemą valiutos kurso rizika perkeliama vartotojams tokiomis aplinkybėmis, kad yra pažeidžiami Direktyvoje 93/13 nustatyti skaidrumo įpareigojimai.

1 Originalo kalba: anglų.

2 Taip pat žr., pvz., Sprendimą *Sziber*, (byla dar nagrinėjama). Generalinio advokato N. Wahl išvada buvo pateikta 2018 m. sausio 16 d. (C-483/16 EU:C:2018:9).

3 C-26/13, EU:C:2014:282.

4 1993 m. balandžio 5 d. direktyva (OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288; toliau – Direktyva 93/13).

I. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

4. Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje nurodyta:

„Sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatas ar principus, ypač transporto srityje, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos.“

5. Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.“

6. Direktyvos 93/13 4 straipsnyje nurodyta:

„1. Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.

2. Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.“

7. Direktyvos 93/13 3 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad Direktyvos 93/13 priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas. Priedo 1 punkto i papunktyje nurodyta:

„Sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas:

sąlygas, su kuriomis vartotojas neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, padaryti jam neatšaukiamai privalomomis [privalomas].“

8. Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

9. Direktyvos 93/13 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuočių pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.“

B. Vengrijos teisė

1. *A hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII törvény (1996 m. Įstatymas Nr. CXII dėl kredito ir finansų įstaigų, toliau – Hpt)*

10. Hpt 203 straipsnyje nurodyta:

„1. Finansų įstaiga turi aiškiai ir suprantamai informuoti tiek esamus, tiek būsimus klientus apie naudojimosi paslaugomis, kurias jos teikia, sąlygas, taip pat apie tų sąlygų pakeitimus. <...>

6. Kai sutartys sudaromos su klientais mažmenininkais dėl kredito užsienio valiuta, suteikimo arba kuriose numatyta teisė pasirinkti nupirkti nekilnojamąjį turtą, finansų įstaiga turi paaiškinti klientui riziką, kuri jam tenka vykdant sutartį, o klientas savo parašu turi patvirtinti, kad tai suprato.“

2. Įstatymas „DH1“

11. *A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (2014 m. Įstatymas Nr. XXXVIII, kuriuo reglamentuojami konkretūs aspektai, susiję su Kúria nutartimi, suvienodinančia teismų praktiką dėl kredito įstaigų su vartotojais sudarytų paskolos sutarčių; toliau – Įstatymas DH1) 1 straipsnio 1 dalyje nurodyta:*

„[Šis įstatymas taikomas] paskolos sutartims, su vartotojais sudarytoms nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos. Taikant šį įstatymą į sąvokos „vartojimo paskolos sutartis“ taikymo sritį patenka bet kokia kredito ar paskolos sutartis užsienio valiuta (susieta su užsienio valiuta ar ja sudaryta ir gražinama forintais) arba forintais finansų įstaigos ir vartotojo sudaryta finansinės nuomos sutartis, jeigu joje nustatytos standartinės sutarties sąlygos arba bet kokios sutarties sąlygos, dėl kurių nesiderėta atskirai, ir 3 straipsnio 1 dalyje arba 4 straipsnio 1 dalyje numatyta išlyga.“

12. Įstatymo DH1 3 straipsnyje numatyta:

„1. Negaliojančios yra tos su vartotojais sudarytų paskolos sutarčių sąlygos, pagal kurias finansų įstaiga, išmokėdama finansavimo ar suteiktos paskolos išperkamosios nuomos objektui įsigyti sumą, taiko užsienio valiutos pirkimo kursą, o apskaičiuodama mėnesines įmokas – valiutos pardavimo kursą arba valiutos keitimo kursą, kuris skiriasi nuo taikyto išmokant paskolą, išskyrus sutarties sąlygas, dėl kurių derėtasi atskirai.

2. Vietoj <...> 1 dalyje nurodytos negaliojančios sąlygos, kiek tai susiję su paskolos sumos išmokėjimu ir jos gražinimu (įskaitant mėnesinių įmokų, visų administravimo mokesčių, rinkliavų ir komisinių mokesčių užsienio valiuta, mokėjimą), taikomas [Vengrijos nacionalinio banko)] nustatytas oficialus atitinkamos valiutos keitimo kursas.

<...>

5. Finansų įstaiga turės su vartotoju atlikti paskolos įvertinimą, kaip to reikalaujama pagal specialiojo įstatymo nuostatas.“

3. Įstatymas „DH3“

13. Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (2014 m. Įstatymas Nr. LXXVII, kuriuo reglamentuojami įvairūs klausimai, dėl užsienio valiutos, kuria sudarytos vartotojų paskolos sutartys, pakeitimo ir normatyvų, susijusių su palūkanomis; toliau – Įstatymas DH3) 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta:

„Su vartotojais sudarytos paskolos sutartys automatiškai pakeičiamos, kaip tai numatyta šiame įstatyme.“

14. Įstatymo DH3 10 straipsnyje nurodyta:

„Kiek tai susiję su hipoteka užtikrintomis paskolos užsienio valiuta sutartimis ir hipoteka užtikrintomis paskolos sutartimis, kuriose remiamasi užsienio valiuta, paskolą suteikusi kredito įstaiga privalo iki pasibaigiant terminui, per kurį ji turi pateikti paskolos įvertinimo ataskaitą pagal [Įstatymą DH2], konvertuoti į paskolą forintais skolą, dar nesumokėtą pagal su vartotojais sudarytą hipoteka užtikrintos paskolos užsienio valiuta sutartį arba hipoteka užtikrintos paskolos sutartį, kurioje remiamasi užsienio valiuta, arba bendrą pagal šią sutartį susidarantią skolą (įskaitant palūkanas, rinkliavas, komisinius ir administravimo mokesčius, padengiamus užsienio valiuta), apskaičiuotą remiantis paskolos įvertinimo ataskaita, parengta pagal [Įstatymą DH2]. Atliekant tokį konvertavimą taikomas vartotojui palankesnis vienas iš toliau nurodytų atitinkamą datą galiojęs keitimo kursas:

a) atitinkamos valiutos keitimo kursų, oficialiai Vengrijos nacionalinio banko nustatytų 2014 m. birželio 16 d.– lapkričio 7 d. laikotarpiu, vidurkis arba

b) atitinkamos valiutos keitimo kursas, kurį Vengrijos nacionalinis bankas buvo oficialiai nustatęs 2014 m. lapkričio 7 d.“

II. Faktinės aplinkybės, procesas ir pateikti klausimai

15. 2008 m. vasario 15 d. ieškovai su *ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bank Zrt.* sudarė Šveicarijos frankais išreikštos paskolos sutartį, kurioje buvo nustatyta 1,9 % palūkanų norma. 2016 m. lapkričio 1 d. tarpininkas perleido paskolą *OTP Bank Nyrt.*, o šis vėliau ją perleido *OTP Faktoring Követléskezelő Zrt.* (atsakovai pirmojoje instancijoje; toliau – atsakovai).

16. Šioje sutartyje buvo numatyta, kad kreditorius turėjo suteikti maksimalią 30 075 000 Vengrijos forintų (HUF) sumą, į kurią buvo įskaičiuota 75 000 HUF komisinių suma ir kuri sudarant sutartį sudarė 212 831 Šveicarijos franką (CHF).

17. Pagal sutartį kreditorius forintais išduodamą paskolą konvertavo į Šveicarijos frankus, taikydamas savo pirkimo kursą, galiojantį paskolos išmokėjimo metu. Tačiau kreditorius pagal savo pardavimo kursą nustatydavo sumą, atitinkančią mėnesinius grąžinamuosius mokėjimus, kurie turėjo būti mokami forintais. Kreditorius taip pat galėjo vienašališkai keisti paprastąsias palūkanas ir valdymo išlaidas, tačiau sutartyje nebuvo jokios sąlygos, pagal kurią ieškovams būtų leidžiama vienašališkai keisti valiutą.

18. Sutarties dalyje „Pareiškimas apie pranešimą dėl rizikos“ buvo nurodyta, kad, „kiek tai susiję su paskolos rizika, paskolos gavėjas pareiškia, kad susipažino ir supranta kreditoriaus jam suteiktą išsamią informaciją apie šį veiksni ir kad suvokia išimtinai jo prisiimamą riziką, susijusią su paskola užsienio valiuta“. Dėl rizikos, susijusios su valiutų keitimo kursu, jis ypač suvokia, kad tuo atveju, jeigu galiojant sutarčiai pakinta forinto konvertavimo į Šveicarijos frankus kursas ir tokie pokyčiai yra nepalankūs (t. y. tuo atveju, kai forinto keitimo kursas sumažėja, atsižvelgiant į oficialųjį keitimo kursą paskolos suteikimo momentu), taip pat gali labai padidėti įmokų sumos užsienio valiuta, bet mokėtinos

forintais. Pasirašydamas šią sutartį paskolos gavėjas patvirtina, kad supranta, jog visapusiškai prisiima tokios rizikos ekonomines pasekmes. Be to, jis pareiškia, kad rūpestingai įvertino galimas pasekmes, susijusias su valiutos keitimo kurso rizika, ir su jomis sutinka, įvertinęs savo mokumą ir finansinę padėtį, ir kad negalės pateikti skundo bankui dėl rizikos, susijusios su valiutos keitimo kursu“.

19. 2013 m. gegužės 16 d. ieškovai inicijavo bylą atsakovams, prašydami pripažinti sutartį dėl paskolos negaliojančia, arba pripažinti ją galiojančia, jeigu ji bus sudaryta forintais.

20. Pirmosios instancijos teismas patenkino jų ieškinį 2016 m. kovo 11 d. sprendimu, konstatuodamas, be kita ko, kad, nors sutarties sąlyga su nustatyta pareiga prisiimti valiutos keitimo kurso riziką buvo pagrindinis sutarties dalykas, ji nebuvo suformuluota nei aiškiai, nei suprantamai.

21. Pirmoji atsakovė pirmosios instancijos teismo sprendimą apskundė, prašė jį pakeisti, o ieškinį atmesti.

22. Vengrijos teisės aktų leidėjas įstatymus DH1, DH2 ir DH3 priėmė po to, kai ieškovai 2013 m. gegužės 16 d. inicijavo bylą, tačiau tai vyko tada, kai jie bylinėjosi Vengrijos teismuose. Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodyta, kad Įstatymas DH1, įsigaliojęs 2014 m. liepos 26 d., grindžiamas *Kúria* sprendimu Nr. 2/2014⁵ (kuris yra privalomas Vengrijos teismams), priimtu atsižvelgiant į Teisingumo Teismo sprendimą *Kasler*⁶.

23. Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, Įstatymo DH1 1 straipsnio 1 dalis ir 3 straipsnis taikytini nagrinėjamai sutarčiai.

24. Pagal Įstatymo DH1 3 straipsnio 1 dalį su vartotojais sudaromų sutarčių sąlygos, pagal kurias paskolos grąžinimui taikomas užsienio valiutos pirkimo kursas, tačiau grąžinant paskolą taikomas šios valiutos pardavimo kursas, negalioja. Pagal Įstatymo DH1 3 straipsnio 2 dalį sąlyga, kuri pagal 3 straipsnio 1 dalį pripažįstama negaliojančia, iš esmės turi būti pakeista nuostata, kurioje būtų numatyta ir paskolos išmokėjimui, ir grąžinimui taikyti oficialų *Magyar Nemzeti Bank* (Vengrijos nacionalinis bankas) nustatytą valiutos keitimo kursą.

25. Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą taip pat nurodyta, kad 2014 m. Įstatyme DH2 teisės aktų leidėjas reikalavo, kad finansų įstaigos įvertintų vartotojų pagal nesąžiningas sutarties sąlygas permokėtas įmokas. Pagal 2014 m. Įstatymą DH3 nebebuvo leidžiamos hipoteka užtikrintos sutartys, išreikštos užsienio valiuta, vartojimo paskolos konvertuotos į forintus (įskaitant pagrindinėje byloje nagrinėjamą skolą) ir padaryti kiti teisinių santykių turinio pakeitimai.

26. Galiausiai nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodyta, kad pagal įstatymus DH1 ir DH3 valiutos keitimo kurso rizika vis tiek teko vartotojui ir *ex tunc*, ir *ex nunc*.

27. Dėl *Kúria* sprendimo Nr. 2/2014⁷ pažymėtina, kad, kaip nurodyta nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, jis išlaiko įstatymo galią, nors ir buvo priimti DH įstatymai, ir jame skelbiama:

„1. Su vartotoju sudarytos paskolos užsienio valiuta, sutarties sąlyga, pagal kurią visa rizika, susijusi su keitimo kursu, tenka vartotojui – kaip atlygis už palankesnę palūkanų normą – yra sutarties sąlyga, susijusi su pagrindiniu sutarties dalyku, kurios nesąžiningas pobūdis paprastai negali būti nagrinėjamas. Galima nagrinėti ir pripažinti šią sąlygą nesąžininga tik tuo atveju, jeigu sutarties

5 *Magyar Közlöny* 2014/91, p. 10975.

6 2014 m. balandžio 30 d. sprendimas (C-26/13, EU:C:2014:282). A [Kúriának a] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (2014 m. Įstatymas Nr. XL dėl paskolos įvertinimo ataskaitos standartų, nurodytų 2014 m. Įstatyme Nr. XXXVIII, kuriuo reglamentuojami konkretūs aspektai, susiję su [Kúria] nutartimi, suvienodinančia teismų praktiką dėl kredito įstaigų su vartotojais sudarytų paskolos sutarčių, ir tam tikrų kitų priemonių.

7 Žr. šios išvados 5 išnašą.

sudarymo momentu, taip pat atsižvelgiant į sutarties tekstą ir iš finansų įstaigos gautą informaciją, jos turinys nebuvo suprantamas vidutiniam, pakankamai informuotam ir protingai pastabiam bei rūpestingam vartotojui (toliau – vartotojas). Sutarties sąlygos, susijusios su keitimo kurso rizika, yra nesąžiningos, taigi sutartis absoliučiai arba iš dalies negalioja, jeigu vartotojas dėl netinkamai iš finansų įstaigos gautos informacijos ar vėlavimo gauti tokią informaciją gali iš esmės manyti, kad rizika, susijusi su keitimo kursu, nėra reali arba kad jam tenka tik dalis tokios rizikos.“

28. Tokiomis aplinkybėmis *Fővárosi Ítéltábla* (Budapešto apygardos apeliacinis teismas) sustabdė bylos nagrinėjimą ir 2017 m. sausio 17 d. pateikė tokius prejudicinius klausimus:

- „1. Ar sutarties sąlyga, pagal kurią su valiutos keitimo kursu susijusi rizika tenka vartotojui ir kuri, panaikinus nesąžiningą sutarties sąlygą, kurioje buvo numatytas valiutos pirkimo ir pardavimo kursų skirtumas ir pareiga prisiimti atitinkamą keitimo kurso riziką, tapo *ex tunc* veikiančios sutarties dalimi dėl teisės aktų leidėjo įsikišimo po to, kai kilo ginčai dėl negaliojimo, kurie turėjo įtakos dideliame sutarčių skaičiui, laikytina sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį, ir dėl to patenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį?
2. Jeigu sutarties sąlyga, pagal kurią su valiutos keitimo kursu susijusi rizika tenka vartotojui, patenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį, ar Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis turi būti aiškinama taip, kad ji apima sutarties sąlygą, kuri atitinka imperatyvias teisės aktų nuostatas, kaip tai suprantama pagal Teisingumo Teismo sprendimo, priimto byloje *RWE Vertrieb AG (C-92/11)*, 26 punktą, priimtas arba įsigaliojusias po sutarties sudarymo? Ar į šios išimties taikymo sritį taip pat patenka sutarties sąlyga, kuri tapo *ex tunc* veikiančios sutarties dalimi po tokios sutarties sudarymo taikant imperatyvią teisės akto nuostatą, kuria užpildoma spraga, atsiradusi dėl nesąžiningos sutarties sąlygos, be kurios sutarties vykdymas neįmanomas, negaliojimo?
3. Jeigu, atsižvelgiant į atsakymus, pateiktus į pirmesnius klausimus, galima nagrinėti sutarties sąlygos, pagal kurią su keitimo kursu susijusi rizika tenka vartotojui, nesąžiningumą, ar pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį kylantis aiškios ir suprantamos formulotės reikalavimas turi būti aiškinamas taip, kad jis tenkinamas ir tuo atveju, kai tokiomis sąlygomis kaip nurodytosios prie faktinių aplinkybių, įvykdoma teisės aktuose nustatyta ir bet kuriuo atveju abstrakčiai suformuluota pareiga informuoti, ar vis dėlto turi būti pateikiami ir finansų įstaigai žinomi arba sudarant sutartį jos galimi gauti duomenys, susiję su rizika vartotojui?
4. Ar, atsižvelgiant į aiškumo ir skaidrumo reikalavimą ir į tai, kas nurodyta Direktyvos 93/13 priedo 1 dalies i punkte, aiškinant Direktyvos 93/13 4 straipsnio 1 dalį svarbi aplinkybė, kad sutarties sudarymo momentu sąlygos, susijusios su vienašališko sutarties keitimo teise ir valiutos pirkimo ir pardavimo kursų skirtumu – kurios po kelerių metų pripažintos nesąžiningomis – buvo numatytos sutartyje kartu su sąlyga dėl rizikos, susijusios su keitimo kursu, prisiėmimo, todėl, atsižvelgiant į visas šias sąlygas, vartotojas iš tikrųjų visiškai negalėjo numatyti mokėjimo įsipareigojimų evoliucijos ar jų kitimo mechanizmo? Ar nagrinėjant, ar sąlyga, kurioje įtvirtinta su valiutos keitimo kursu susijusi rizika, yra nesąžininga, nereikia atsižvelgti į sutarties sąlygas, kurios vėliau pripažintos nesąžiningomis?
5. Ar nacionaliniam teismui pripažinus, kad sutarties sąlyga, pagal kurią su valiutos keitimo kursu susijusi rizika tenka vartotojui, yra nesąžininga, toks teismas, nustatydamas teises pasekmes pagal nacionalinės teisės normas, privalo *ex officio* atsižvelgti, paisydamas šalių teisės būti išklausytoms per rungimosi principu grindžiamą procesą, ir į kitas nesąžiningas sutarties sąlygas, kurių ieškovai nenurodė savo ieškinyje? Ar veikimo *ex officio* principas taip pat taikomas pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją, jeigu ieškovas yra vartotojas, ar, atsižvelgiant į šalių autonomijos principo vaidmenį visame procese ir proceso ypatybes, pagal principą, kad šalys turi teisę apibrėžti ieškinio dalyką, nagrinėjimas *ex officio* negalimas?“

29. Rašytines pastabas pateikė ieškovai, atsakovai, Vengrijos ir Lenkijos vyriausybės bei Europos Komisija. 2018 m. vasario 22 d. posėdyje dalyvavo visi, išskyrus Lenkijos vyriausybę.

III. Vertinimas

A. Pirminės pastabos

1. Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumai

30. Atsakovai pagrindinėje byloje ginčija nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumą remdamiesi tuo, kad pirmieji keturi klausimai yra hipotetiniai, neturi ryšio su pagrindinės bylos faktinėmis aplinkybėmis ir kad penktasis klausimas yra *acte claire*.

31. Jie visų pirma ginčija nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikiamą įstatymų DH aiškinimą, teigdami, pavyzdžiui, kad Įstatymas DH1 neturi nieko bendra su valiutos kurso rizikos priskyrimu ir kad Įstatymas DH3 nėra teisės aktas, kuriuo į sutartį įtraukiama vartotojams nustatyta pareiga prisiimti šią riziką⁸. Kaip tik pagal Įstatymą DH3 buvo panaikinta valiutos kurso rizika paskoloms užsienio valiuta, konvertuojant jas įpaskolas forintais ateičiai (kaip nurodoma, tai įvyks *ex nunc* nuo 2015 m. vasario 1 d.), bet ne praeičiai (*ex tunc*). Jų teigimu, kadangi nei įstatymais DH, nei *Kúria* sprendimu Nr. 2/2014 valiutos kurso rizikai reikšminga sąlyga nebuvo pakeista, pateikti klausimai yra hipotetiniai, o *Fővárosi Ítéltábla* (Budapešto apygardos apeliacinis teismas) prašomas išaiškinimas neturi ryšio su pagrindinės bylos faktinėmis aplinkybėmis.

32. Vis dėlto nesutinku su tuo, kad nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą yra nepriimtina. Tačiau dėl 4 klausimo reikia pateikti paaiškinimų.

33. SESV 267 straipsnis pagrįstas aiškiu nacionalinių teismų ir Teisingumo Teismo jurisdikcijos atskyrimu, o pagrindinėje byloje nagrinėjamų faktinių aplinkybių konstatavimas bei vertinimas ir nacionalinės teisės aiškinimas bei taikymas priklauso tik nacionalinio teismo jurisdikcijai⁹. Todėl esu linkęs atidėti bylos medžiagoje nurodytus ginčus į šalį ir teikti valstybės narės teisei tokią reikšmę, kuri matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą¹⁰.

34. Taip pat tik bylą nagrinėjantis nacionalinis teismas, atsakingas už sprendimo priėmimą, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes turi įvertinti, ar jo sprendimui priimti būtinas prejudicinis sprendimas, ir Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų svarbą. Todėl iš principo Teisingumo Teismas turi priimti sprendimą tuo atveju, kai pateikiami klausimai susiję su Europos Sąjungos teisės išaiškinimu¹¹.

35. Nacionalinio teismo pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismas gali atmesti tik tada, jei akivaizdu, jog prašomas Europos Sąjungos teisės išaiškinimas visiškai nesusijęs su pagrindinės bylos faktais ar dalyku, kai problema hipotetinė arba kai Teisingumo Teismui nežinomos faktinės ir teisinės aplinkybės, reikalingos, tam, kad jis galėtų naudingai atsakyti į jam pateiktus klausimus¹².

8 Vengrijos vyriausybė taip pat ginčija nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikiamą įstatymų DH aiškinimą, tačiau pritrūksta argumentų jos nepriimtinumui pagrįsti. Komisija teigia, kad neaišku, ar nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą susijusi su Įstatymu DH1, ar su Įstatymu DH3.

9 Dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo paskolų sutartyse žr. 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 34 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

10 Šiuo klausimu taip pat žr. mano išvados byloje *Egenberger*, C-414/16, EU:C:2017:851, 61–65 punktus.

11 Sprendimas *Aziz*, žr. šios išvados 9 išnašą. Taip pat žr. 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Andriiciuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 19 ir 20 punktai).

12 2013 m. kovo 14 d. Sprendimas *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 35 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

36. Išskyrus 4 klausimą, nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikiama motyvuota ES teisės aspektų, kuriuos prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laiko svarbiais jo nagrinėjamam ginčui, analizė¹³, todėl įmanoma apibendrinti teisinius klausimus, kuriuos reikia išaiškinti, neatsižvelgiant į tai, kad nesutariama dėl įstatymų DH1 ir DH3 reikšmės ir poveikio. Be to, iš bylos medžiagos galima aiškiai nustatyti bendrus šalių nesutarimo pagrindus.

37. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas norėtų sužinoti, kokį poveikį įstatymų DH1 ir DH3 paskelbimas, kuris, kaip jau minėta, įvyko nagrinėjant pagrindinę bylą, turi ieškovų reikalavimui.

38. Atsakovai, be kita ko, nesutinka su tuo, kad pagal įstatymus DH1 ir DH3 valiutos keitimo kurso rizika iš tikrųjų perduodama iš paskolos davėjo paskolos gavėjui, nesutinka su tokiu jų aiškinimu, kuris nulemtų atgaline data taikomas pasekmes, ir teigia, kad nebuvo pažeisti jokie reikalavimai, susiję su Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu „aiškios, suprantamos kalbos“ reikalavimu.

39. Vis dėlto ieškovai teigia, kad pastarasis reikalavimas nebuvo įvykdytas, kad dėl teisių gynimo priemonių sistemos, numatytos įstatymuose DH1 ir DH3, jiems, kaip vartotojams tenka valiutos keitimo kurso rizika, ir kad norma, kuri, jų teigimu, nustatoma teisės aktų leidėjo, yra iš esmės didesnė už normą, taikytiną sutarties sudarymo metu – 2008 m. Šiomis aplinkybėmis jie teigia, kad buvo pažeistas skaidrumo principas. Šiuo reikalavimu pagal ES teisę apsaugomi vartotojai, kartu taikant Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalies paskutinę eilutę, jos 3 ir 5 straipsnius bei priedą¹⁴. Šiomis aplinkybėmis ieškovai teigia, kad buvo pažeisti lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai, be to, kelia klausimą, ar buvo laikytasi Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies.

40. Todėl nedvejodamas darau išvadą, kad nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą yra priimtina, kalbant apie 1–3 ir 5 klausimus.

41. Dėl 4 klausimo pažymėtina, kad jame nurodyta Direktyvos 93/13 4 straipsnio 1 dalis, apimanti klausimus, susijusius ne tik su skaidrumo reikalavimais, ir kitas nesąžiningumo formas. Tačiau ieškovai savo rašytinėse pastabose nepateikia argumentų, susijusių 4 straipsnio 1 dalies reikšmingumu pagrindinei bylai, be to, nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą dalyje „Prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagrindimas“ nepateikta nuoroda į Direktyvos 93/13 4 straipsnio 1 dalį.

42. Kalbant apie sritis, dėl kurių ginčijasi pagrindinės bylos šalys, ieškovai savo rašytinėse pastabose aktyviai pabrėžia, kad, priešingai nei kalbant apie klausimą, kurį Teisingumo Teismas neseniai nagrinėjo Sprendime *Andriciuc*¹⁵, jie savo poziciją grindžia piktnaudžiavimu, susijusiu su aiškios ir suprantamos informacijos, kurios reikalaujama Hpt 203 straipsnio 6 ir 7 dalyse, nebuvimu. Be to, Teisingumo Teismo sprendimo, kuriuo remiasi ieškovai, dalys yra susijusios su skaidrumu pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį¹⁶ arba 6 straipsnį ir lygiavertiškumo ir veiksmingumo principais¹⁷ ar abiejų šių principų deriniu¹⁸.

13 Žr. generalinio advokato N. Jääskinen išvadą byloje *Banif Plus Bank* (C-312/14, EU:C:2015:621).

14 Žr., pvz., 2015 m. vasario 26 d. Sprendimą *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, 73 ir 74 punktai).

15 2017 m. rugsėjo 20 d. sprendimas (C-186/16, EU:C:2017:703).

16 Būtent 2015 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Van Hove* (C-96/14, EU:C:2015:262).

17 2013 m. kovo 14 d. Sprendimas *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 50 punktas). Ieškovų rašytinėse pastabose taip pat nurodomas 2012 m. birželio 14 d. Sprendimas *Banco Español de Crédito* (C-618/10, EU:C:2012:349, 39 ir 53 punktai). Pirmajame iš jų nurodoma, kad vartotojai yra silpnesnioji šalis pardavėjų ar tiekėjų atžvilgiu, o antrasis susijęs su veiksmingumo principu.

18 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Kásler* (C-26/13, EU:C:2014:282). 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980).

43. Kaip jau pažymėta, atsakovai ginčija 4 klausimo priimtinumą remdamiesi tuo, kad jis yra hipotetinis. Tačiau veikiau manyčiau, kad tiek, kiek 4 klausimu Teisingumo Teismo prašoma apsvarstyti, ar yra sąžininga valiutos keitimo riziką ir toliau perkelti vartotojams, neatsižvelgiant į skaidrumo reikalavimo laikymosi vertinimo parametrus, Teisingumo Teismui trūksta faktinės ir teisinės informacijos atsakyti į šį klausimą¹⁹.

44. Taigi 4 klausimas yra nepriimtinas arba aiškintinas kaip toks, kuriuo siekiama sužinoti, kaip teisės aktai, priimti praėjus daugeliui metų nuo sutarties sudarymo (pokytis, kurį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs nacionalinis teismas laiko nenuspėjamu vartotojo požiūriu) veikia skaidrumo pareigas, tenkančias atsakovams pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį.

2. Pagrindiniai klausimai

45. Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą esmė ta, ar įstatymuose DH1 ir DH3 numatyta teisių gynimo sistema ir priemonės, kurias Vengrijos teisės aktų leidėjas nustatė po Teisingumo Teismo sprendimo *Kásler* ir *Kúria* sprendimo Nr. 2/2014²⁰ gali būti peržiūrimos pagal ES teisę ir atitikti ją.

46. Šiuo atveju svarbu priminti, kad Teisingumo Teismo sprendimai galioja *ex tunc*, taigi yra taikomi nuo išaiškintos nuostatos įsigaliojimo dienos²¹, tad jie turi būti taikomi teisiniams santykiams, kurie atsirado ir buvo užmegzti prieš priimant sprendimą dėl prašymo išaiškinti, jei, be to, kitais atžvilgiais įvykdytos sąlygos, leidžiančios kompetentinguose teismuose pareikšti ieškinį dėl šios normos taikymo²².

47. Be to, tik visiškai išimtinėmis aplinkybėmis, siekdamas teisinio saugumo, Teisingumo Teismas gali būti paskatintas apriboti vieno iš jo sprendimų galiojimą laiko atžvilgiu²³. Teisingumo Teismas neapribojo Sprendimo *Kásler* galiojimo laiko atžvilgiu ir tai draudžiama daryti valstybių narių teismams²⁴.

48. Tai reiškia, kad Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalies ir iš tikrųjų kitų toje byloje reikšmingų Direktyvos 93/13 nuostatų (t. y. 3, 5 straipsnių, 6 straipsnio 1 dalies ir 7 straipsnio) aiškinimas, kurį Teisingumo Teismas pateikė 2014 m. balandžio 30 d. Sprendime *Kásler*, taikomas sutarčių sąlygoms, buvusioms nuo Direktyvos 93/13 įsigaliojimo, t. y. 1994 m. gruodžio 31 d.²⁵ Atsižvelgiant į tai, galimybei įgyvendinti Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį nacionaliniu lygmeniu taikomi pagrįsti valstybės narės teisėje nustatyti senaties terminai²⁶ ir kitos valstybės narės proceso normos, jeigu jos atitinka veiksmingumo ir lygiavertiškumo principus²⁷.

49. Dėl Direktyvos 93/13 pažymėtina, kad jos 6 ir 7 straipsniai taip pat yra svarbūs valstybės narėms nustatytiems įpareigojimams dėl teisių gynimo priemonių, nes, pavyzdžiui, Sprendime *Kásler* Teisingumo Teismas konstatavo, kad direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje iš valstybių narių reikalaujama numatyti pakankamas ir veiksmingas priemones, „užkertančias kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų [verslininkų] sudaromose su vartotojais“²⁸, o 7 straipsniu

19 Žr., pvz., 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 35 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

20 Žr. šios išvados 5 išnašą.

21 Žr., pvz., 2015 m. spalio 29 d. Sprendimą *BBVA* (C-8/14, EU:C:2015:731, 22 punktas). Taip pat žr. generalinio advokato M. Szipnar išvados, EU:C:2015:321, 34 punktą.

22 Pz., 2013 m. kovo 21 d. Sprendimas *RWE Vertrieb* (C-92/11, EU:C:2013:180, 58 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

23 Ten pat, 59 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija. Suinteresuotieji asmenys turi būti sąžiningi, be to, gali kilti didelių sunkumų.

24 Žr., pvz., 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Gutiérrez Naranjo ir kt.* (C-154/15, C-307/15 ir C-308/15, EU:C:2016:980, 70–73 punktai).

25 Direktyvos 93/13 10 straipsnio 1 dalis.

26 Žr., pvz., 2015 m. spalio 29 d. Sprendimą *BBVA* (C-8/14, EU:C:2015:731, 24 punktas).

27 Žr. neseniai pateiktą išsamią analizę generalinio advokato N. Wahl išvadoje byloje *Sziber* (C-483/16, EU:C:2018:9).

28 Žr., pvz., 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimą *Kásler* (C-26/13, ES:C: 2014:282, 78 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

papildomai siekiama užtikrinti teisių gynimo priemones, kurios atgrasytų nuo Direktyvos 93/13 pažeidimo²⁹. Be to, svarbu nepamiršti Direktyvos 93/13 8 straipsnio, kuriame valstybėms narėms leidžiama „priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą“³⁰.

50. Kadangi Direktyva 93/13 įsigaliojo 1994 m. gruodžio 31 d., o nagrinėjamos sutartys buvo sudarytos 2008 m. vasario 15 d., iš esmės pagal ES teisę negali būti draudžiamas joks Vengrijos teisės aktų leidėjo sprendimas siekti Įstatymu DH1 sureguliuoti sutartis, sudarytas nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki 2014 m. liepos 26 d., ar Įstatymu DH3 nustatyti paskolų užsienio valiuta konvertavimo į paskolas forintais galimybes, remiantis 2014 m. datomis, neatsižvelgiant į galimus nesutarimus dėl įstatymų DH galiojimo laiko atžvilgiu.

51. Į nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateiktą 2 klausimą reikia atsakyti atsižvelgiant į šią svarbią ES teisės savybę. Laikausi nuomonės, kad 2 klausimas yra susijęs su prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo susirūpinimu dėl to, koks pagal ES teisę yra leistinas įstatymų DH1 ir DH2 poveikis pagrindinės bylos baigčiai. Todėl toliau pateikta analizė bus iš esmės susijusi su 2 klausimu.

IV. Atsakymai į pateiktus klausimus

A. Atsakymas į 1 klausimą

52. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nori sužinoti, ar įstatyme nustatyta sutarties sąlyga, pagal kurią valiutos keitimo kurso rizika tenka vartotojams ir tai turi *ex tunc* poveikį, yra tokia sąlyga, dėl kurios „nebuvo atskirai derėtasi“, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį, todėl ji iš esmės patenka į šios direktyvos taikymo sritį.

53. Kaip pažymėta Lenkijos rašytinėse pastabose, sąvoka „atskirai derėtasi“ turėtų būti suprantama kaip sąlyga, kurią šalys aptarė bendru sutarimu po derybų dėl konkrečios nagrinėjamos sąlygos, kuri joms yra privaloma. Kai tik tokia sąlyga, apie kurios privalomumą kalbama pagrindinėje byloje, nustatoma teisės akte, paprastai ji negali būti laikoma tokia, dėl kurios buvo „atskirai derėtasi“³¹.

54. Šį aiškinimą patvirtina tiesioginė Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalies reikšmė³², be to, jis yra suderinamas su Direktyvos 93/13 tikslu, atsispindinčiu vienoje iš jos konstatuojamųjų dalių, kurioje nurodoma pirkėjų ir vartotojų apsauga „nuo vienašalių *tipinių* sutarčių“³³. Be to, kitoje konstatuojamojoje dalyje kalbama apie galimybes pagal valstybės narės teisę pradėti procesinius veiksmus „dėl sutarties, kuri sudaryta *bendram naudojimui* su vartotojais sudaromose sutartyse, sąlygų“³⁴.

55. Taigi siūlau į pirmąjį klausimą atsakyti taip, kad teisės akte nustatyta sutarties sąlyga, pagal kurią valiutos keitimo kurso rizika tenka vartotojui ir tai galioja *ex tunc*, negali būti laikoma sąlyga, dėl kurios buvo „atskirai derėtasi“ pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį.

29 Ten pat, 79 punktą.

30 Dėl 8 straipsnio ribų žr., pvz., 2010 m. birželio 3 d. Sprendimą *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* (C-484/08, EU:C:2010:309).

31 2015 m. spalio 29 d. Sprendimas *BBVA* (C-8/14, EU:C:2015:731, 34 punktą). Teisingumo Teismas pažymėjo, kad toje byloje nagrinėjama įstatymo nuostata „įtvirtina visuotinai taikomas įstatymo galią turinčias teisės normas“. Nors toje byloje nagrinėta įstatymo nuostata nebuvo „sutarties sąlyga“, kaip ji suprantama pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį, ji buvo laikoma bendro pobūdžio norma.

32 Dėl taisyklių, reikšmingų aiškinant ES priemones, apžvalgos žr., pvz., mano išvadą byloje *Pinckernelle* (C-535/15, EU:C:2016:996, 34–70 punktai).

33 Išskirta mano.

34 Išskirta mano.

B. Atsakymas į 2 klausimą

56. Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar Vengrijos teisės aktų leidėjo paskelbtuose įstatymuose DH1 ir DH3 numatyta teisių gynimo priemonių sistema, atsižvelgiant į Sprendimą *Kásler* ir jo taikymą *Kúria* sprendime Nr. 2/2014³⁵, yra „sutarties sąlygos“, atspindinčios „įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas“ pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį, todėl joms šios direktyvos nuostatos „nėra taikomos“.

57. Padariau išvadą, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamos teisų gynimo priemonės Direktyva 93/13 gali būti taikoma pagal jos 1 straipsnio 2 dalį. Ją padariau dėl kelių priežasčių.

58. Pirmiausia pripažįstu, kad Teisingumo Teismas yra konstatavęs, jog taikant Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje numatytą išimtį reikalaujama įvykdyti dvi sąlygas. Pirmą, sutarties sąlyga turi atspindėti įstatymo ar kito teisės akto nuostatą, antra, ši nuostata turi būti privalomojo pobūdžio³⁶. Taigi siekdamas nustatyti, ar sutarties sąlyga nepatenka į Direktyvos 93/13 taikymo sritį, nacionalinis teismas turi patikrinti, ar ši sąlyga atspindi nacionalinės teisės nuostatas, kurios susitariančiosioms šalims taikomos, nepaisant jų pasirinkimo, arba nuostatas, kurios taikomos susitariančiosioms šalims, jei dėl jų nebuvo susitarta, t. y. jei šiuo klausimu nebuvo susitarta kitaip³⁷.

59. Tačiau taip pat pažymiu, jog Teisingumo Teismas yra konstatavęs, kad Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis turi būti aiškinama siaurai³⁸. Taigi, nors įstatymai DH1 ir DH3 taikomi neatsižvelgiant į pagrindinės bylos šalių pasirinkimą, kaip minėta ieškovų rašytinėse pastabose, jie negaliojo tuo metu, kai buvo deramasi dėl 2008 m. vasario 15 d. sutarties³⁹.

60. Be to, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad Direktyvos 93/13 normų taikymo išimtis grindžiama tuo, jog teisėtai galima preziumuoti, kad nacionalinis įstatymų leidėjas yra užtikrinęs visų sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą⁴⁰.

61. Ši prielaida negali būti taikoma teisės aktams, priimtiems po tos dienos, kai buvo susitarta dėl atitinkamos sutarties, ir konkrečiai siekiant įgyvendinti teismo pripažintą neatitiktą Direktyvai 93/13, o iš bylos medžiagos matyti, kad pagrindinėje byloje būtent taip ir yra. Kaip paaiškinta šios išvados 45–50 punktuose, Teisingumo Teismo sprendimai dėl ES teisės nuostatų aiškinimo taikomi nuo šių nuostatų įsigaliojimo dienos, nebent Teisingumo Teismas apriboja jų galiojimą laiko atžvilgiu, o siekiant užtikrinti jų vykdymą valstybių narių teismuose, būtina laikytis valstybės narės proceso normų, paisant veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų. Kaip jau pažymėta kalbant apie Direktyvą 93/13, jos 6, 7 ir 8 straipsniai dažnai yra svarbūs šiam tikslui, nes jais reglamentuojamos teisių gynimo priemonės, kurias valstybės narės turi užtikrinti, kad būtų apgintos vartotojų teisės pagal šią direktyvą.

62. Iš tikrųjų Teisingumo Teismas jau turėjo galimybę įvertinti valstybės narės (įstatymo) nuostatų dėl teisių gynimo priemonių suderinamumą su Direktyvos 93/13 6 ir 7 straipsniais atsižvelgiant į veiksmingumo ir lygiavertiškumo principus tokiais aplinkybėmis, kai šios įstatyminės priemonės buvo paskelbtos reaguojant į Teisingumo Teismo sprendimą, kuriame jis išaiškino Direktyvą 93/13. Šiose bylose nekalbama apie tai, ar pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį atitinkamos įstatymo

35 Žr. šios išvados 5 išnašą.

36 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Andriuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 28 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

37 Ten pat, 29 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija. Kitą pavyzdį žr. 2017 m. sausio 26 d. Sprendime *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, 69 ir 70 punktai).

38 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Andriuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 31 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

39 Šiuo požiūriu pagrindinei bylai svarbios faktinės aplinkybės skiriasi nuo aplinkybių kitose svarbiausiose bylose, kuriose buvo aiškinama Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis. Žr., pvz., 2013 m. kovo 21 d. Sprendimą *RWE Vertrieb* (C-92/11, EU:C:2013:180); 2014 m. rugsėjo 10 d. Sprendimą *Kušionová* (C-34/13, EU:C:2014:2189) ir 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Andriuc* (C-186/16, EU:C:2017:703).

40 2013 m. kovo 21 d. Sprendimas *RWE Vertrieb* (C-92/11, EU:C:2013:180, 28 punktą).

nuostatos patenka į šios direktyvos taikymo sritį, ar ne, galbūt todėl, kad, neatsižvelgiant į analizės pobūdį, šios nuostatos negali būti laikomos „sutarties sąlygomis“⁴¹ pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį. Tačiau galbūt tai buvo ir valstybėms narėms ES pirminėje teisėje, ESS 19 straipsnyje nustatytos vienareikšmės pareigos „nustatyti teisių gynimo priemonės, būtinas užtikrinant veiksmingą teisminę apsaugą Sąjungos teisei priklausančiose srityse“, tikslas.

63. Tiek, kiek įstatymais DH1 ir DH3 paveikiama sutarties sąlygų esmė (pvz., kuriai šaliai turėtų tekti valiutos keitimo rizika), priešingai sankcijoms ir proceso normoms, taikytinoms atsižvelgiant į Teisingumo Teismo sprendimą *Kásler*, pagrindinės bylos faktinėmis aplinkybėmis toks esminis veiksnys yra taip glaudžiai susijęs su reikalavimu, kad įstatymai DH1 ir DH3 atitiktų Direktyvos 93/13 6 ir 7 straipsnius⁴², taip pat lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus, kad yra neatsiejamas nuo jo. Be to, pateikiant tokį Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies aiškinimą, kad tokiems teisės aktams kokie yra įstatymai DH1 ir DH3 taikoma šioje nuostatoje numatyta išimtis, valstybės narės reaguojant į Teisingumo Teismo išvadą, kad nacionalinė teisė ar praktika yra nesuderinama su Direktyva 93/13, priimtas teisės aktas taip pat negalėtų būti peržiūretas teismo.

64. Taigi pagal tokį aiškinimą Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalis būtų nesuderinama su Sąjungos politikai nustatytu reikalavimu užtikrinti aukštą vartotojų apsaugos lygį pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnį, kuris yra bent jau gairė aiškinant Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį⁴³. Be to, jis neatitiktų teisės į veiksmingą teisminę gynybą pagal Chartijos 47 straipsnį⁴⁴, kuriuo fiziniams asmenims suteikiamos teisės, kuriomis jie gali remtis valstybių narių teismuose, įskaitant ir ginčiuose tarp privačių asmenų.⁴⁵

65. Galiausiai tiesioginė Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies reikšmė mažai padeda nustatyti 1 straipsnio 2 dalies tikslą, kuris atspindėtas konstatuojamosiose dalyse, kurioje nepateikiama aiškių gairių dėl to, ar ji taikoma sutarties sąlygoms, nustatytoms įstatymo *po* atitinkamos sutarties sudarymo, ir tam, kad valstybės narės teisė būtų suderinama su Direktyva 93/13. Tačiau šios nuostatos genėzė rodo, kad ji buvo priimta siekiant užtikrinti, kad valstybėms narėms būtų leidžiama palikti galioti arba priimti taisykles, apimančias daugiau nei apsauginės direktyvos nuostatos⁴⁶, tačiau jų nesusiaurinti, o viena generalinė advokatė yra pažymėjusi, kad 1 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis „turėjo būti taikoma tokioms standartinėms sutartims, kurių turinį nacionalinis įstatymų leidėjas *jau* yra suregulavęs nacionalinės teisės aktais, todėl *jau* įstatymais užtikrinęs visų sutarties šalių teisėtų interesų pusiausvyrą“⁴⁷.

41 Visų pirma žr. 2015 m. spalio 29 d. Sprendimo *BBVA* (C-8/14, EU:C:2015:731) 21 ir 23 punktus. „Siekiant atsižvelgti į šią praktiką, konkrečiau – paskelbtą 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164), Įstatymu Nr. 1/2013 buvo pakeisti, be kita ko, Civilinio proceso kodekso straipsniai, susiję su išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto procedūra. Nuo šiol skolininkui per įprastą dešimties dienų terminą nuo nurodymo pradėti išieškojimą pranešimo pareiškus sutarties sąlygos nesąžiningumu grindžiamą prieštaravimą dėl vykdymo išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto procedūra gali būti sustabdyta, kol bus išnagrinėtas prieštaravimas. <...> Reikia įvertinti, ar, o prireikus – kiek, Direktyva 93/13, kaip ji išaiškinta Teisingumo Teismo praktikoje, visų pirma išplėtoje nuo Sprendimo *Aziz* <...> draudžia Ispanijos įstatymų leidėjo Įstatyme Nr. 1/2013 nustatytą pereinamojo laikotarpio termino mechanizmą“. Taip pat žr., pvz., 2014 m. liepos 17 d. Sprendimą *Sánchez Morcillo ir Abril García* (C-169/14, EU:C:2014:2099); 2015 m. sausio 21 d. Sprendimą *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13, ir C-487/13, EU:C:2015:21) ir 2017 m. sausio 26 d. Sprendimą *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60).

42 Žr. neseniai priimtą 2017 m. sausio 26 d. Sprendimą *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, 71–74 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

43 Generalinis advokatas N. Wahl savo išvados byloje *Pohotovost*, C-470/12, EU:C:2013:844, 66 punkte laikosi nuomonės, kad Chartijos 38 straipsnyje pagal jos 52 straipsnio 5 dalį įtvirtintas principas, o ne teisė.

44 Žr. 2014 m. rugsėjo 10 d. Sprendimą *Kušionová*, (C-34/13, EU:C:2014:2189, 47 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija), kuriame Teisingumo Teismas konstatavo, kad Chartijos 38 ir 47 straipsnyje nustatyti „privalomieji reikalavimai“ „taikomi įgyvendinant Direktyvą 93/13“.

45 2018 m. balandžio 17 d. Sprendimo *Egenberger* (C-414/16, EU:C:2018:257) 70–82 punktai Teisingumo Teismas 82 punkte nusprendė, kad „jeigu dviejų privačių asmenų ginčą nagrinėjantis nacionalinis teismas neturi galimybės aiškinti taikytinos nacionalinės teisės taip, kad ši atitiktų“ byloje nagrinėjamą direktyvą, „jis, neviršydamas savo įgaliojimų, turi suteikti teisinę apsaugą, kuri šiems asmenims numatyta Chartijos 21 ir 47 straipsniuose, ir užtikrinti visišką šių straipsnių veiksmingumą, prireikus netaikydamas bet kurios jiems prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos“.

46 Žr. generalinės advokatės V. Trstenjak išvadą byloje *RWE Vertrieb* (C-92/11, EU:C:2012:566, 42 punktas), kurioje kalbama apie Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto įsikišimą į teisėkūros procesą.

47 Ten pat, 47 punktas (išskirta mano). Generalinė advokatė nurodo pirmąjį 1984 m. vasario 14 d. Komisijos svarstymų dokumentą, COM (1984) 55 *final*.

66. Tai taip pat atitinka bendrą taisyklę, kad nesąžiningumas turi būti nustatomas sutarties sudarymo dieną⁴⁸, tad esu linkęs pritarti pastabai, kad neturi būti „išikišama taip, kad po sutarties sudarymo valstybės institucija galėtų“ pakeisti „sutartyje įtvirtintą pusiausvyrą“⁴⁹, nebent dėl šio išikišimo valstybės narės teisė tampa suderinama su Direktyva 93/13 arba jis atitinka maksimalios vartotojų apsaugos kriterijus, nustatytus Direktyvos 93/13 8 straipsnyje⁵⁰.

67. Taigi siūlau į 2 klausimą atsakyti taip, kad pagrindinės bylos aplinkybėmis sąlyga, kuri tapo sutarties dalimi priėmus teisės aktą ir pagal kurią valiutos keitimo kurso rizika tenka vartotojui *ex tunc*, neatspindi „įstatymų ar kitų teisės aktų privalom[ųjų] nuostat[ų]“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį.

C. Atsakymas į 3 klausimą

68. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalis ir joje įtvirtintas reikalavimas, kad sutarties sąlygos būtų suformuluotos „aiškia, suprantama kalba“, suteikia vartotojui teisę gauti išsamią informaciją apie jam kylančią riziką, kuri yra žinoma finansų įstaigai arba jeigu finansų įstaiga sutarties sudarymo metu gali gauti šią informaciją, susijusią su valiutos keitimo kurso rizikos prisiėmimu, o gal šis reikalavimas įvykdomas informuojant vartotoją apie sąlygas, nurodytas šios išvados 18 punkte?⁵¹ Šiuo aspektu ieškovai akcentuoja makroekonominę informaciją, kurią, kaip jie teigia, turi atsakovai ir jų pareigą paaiškinti jos poveikį valiutos keitimo kurso mechanizmams.

69. Kaip savo rašytinėse pastabose nurodo atsakovai, *Kúria* sprendime Nr. 2/2014⁵², kuris yra privalomas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui, jau buvo suformuoti kriterijai, taikomi nustatant, ar sutarties sąlygos dėl valiutos keitimo kurso rizikos prisiėmimo yra suformuluotos aiškiai ir suprantamai.

70. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nuspręsti, ar pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį konkrečios sąlygos yra aiškios ir suprantamos⁵³. Šis teismas turi atsižvelgti ne tik į Teisingumo Teismo sprendimą *Kásler* ir atitinkamus *Kúria* sprendimus, bet ir į kriterijus, taikomus nustatant, ar sutarties sąlyga yra aiški ir suprantama, kaip nustatyta Teisingumo Teismo jurisprudencijoje ir išsamiai išaiškinta 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Andriiciuc* 43–50 punktuose⁵⁴.

71. Kaip buvo konstatuota Sprendime *Andriiciuc*, „nacionalinis teismas turi patikrinti, ar veiklos vykdytojas pateikė atitinkamiems vartotojams visą reikšmingą informaciją, leidžiančią jiems įvertinti [tam tikros] sąlygos <...> ekonomines pasekmes jų finansiniams įsipareigojimams“⁵⁵, įskaitant ženklaus teisėtos mokėjimo priemonės nuvertėjimo ir užsienio palūkanų normos padidėjimo poveikį dalinėms

48 Žr., pvz., 2015 m. sausio 21 d. Sprendimą *Unicaja Banco ir Caixabank* (C-482/13, C-484/13, C-485/13 ir C-487/13, EU:C:2015:21, 37 punktas).

49 Generalinio advokato N. Wahl išvada byloje *Kasler* (C-26/13, EU:C:2014:85, 105 punktas).

50 Žr. šios išvados 30 išnašą.

51 Pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalyje nurodytų sąlygų sąžiningumas nėra vertinamas, tik jei kompetentingas nacionalinis teismas kiekvieną iš jų atskirai išnagrinėjęs nustato, kad veiklos vykdytojas jas suformulavo „aiškia, suprantama kalba“. Žr. 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Andriiciuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 43 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

52 Šios išvados 5 išnaša.

53 2018 m. vasario 22 d. Nutartis *ERSTE Bank Hungary* (C-126/17, nepaskelbta Rink., EU:C:2018:107, 27 punktas), kurioje cituojamas 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Andriiciuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 22 punktas).

54 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Andriiciuc* (C-186/16, EU:C:2017:703). Svarbiausi sprendimai dėl skaidrumo, priimti iki Sprendimo *Andriiciuc*, buvo 2013 m. kovo 21 d. Sprendimas *RWE Vertieb* (C-92/11, EU:C:2013:180); 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Kásler* (C-26/13, EU:C:2014:282); 2015 m. vasario 26 d. Sprendimas *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127); 2015 m. balandžio 23 d. Sprendimas *Van Hove* (C-96/14, EU:C:2015:262) ir 2015 m. liepos 9 d. Sprendimas *Bucura* (C-348/14, EU:C:2015:447). Po Sprendimo *Andriiciuc* visų pirma žr. 2018 m. vasario 22 d. Nutartį *ERSTE Bank Hungary* (C-126/17, nepaskelbta Rink., EU:C:2018:107).

55 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimas *Andriiciuc* (C-186/16, EU:C:2017:703, 50 punktas).

įmokoms⁵⁶. Iš veiklos vykdytojo turi būti reikalaujama, kad jis nurodytų galimus valiutų kursų svyravimus ir riziką, galinčią kilti dėl to, kad paskola paimama užsienio valiuta⁵⁷, taip pat paaiškinti, kaip konkrečiai veikia mechanizmas, su kuria yra susijusi konkreti sąlyga, ir koks yra šio mechanizmo ryšys su kitose sąlygose nustatytu mechanizmu⁵⁸.

72. Ieškovai savo rašytinėse pastabose taip pat teigia, kad įstatymai DH1 ir DH3 neatitinka veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų bei Direktyvos 93/13 6 straipsnio, nes teisės aktų leidėjas primetė valiutos keitimo kurso riziką vartotojams, neatsižvelgdamas į aiškumo ir skaidrumo reikalavimą. Išsamumo sumetimais reikėtų pažymėti, kad bylos medžiagoje nėra pakankamai informacijos, kad būtų galima padaryti išvadą dėl šio ieškovų bylos aspekto skaidrumo ar kokiu nors kitu klausimu.

73. Todėl, remiantis 3 klausimu, būtent prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į visas su sutartimi susijusias aplinkybes ir į Teisingumo Teismo jurisprudenciją, turi nustatyti, ar pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį ir jos reikalavimą, kad sutarties sąlygos būtų suformuluotos „aiškia, suprantama kalba“, paskolos davėjai privalo suteikti vartotojams sutarties sudarymo metu turimą reikšmingą finansinę informaciją, įskaitant atitinkamą makroekonominę informaciją, ir paaiškinti jos poveikį valiutos keitimo kurso mechanizmams.

D. Atsakymas į 4 klausimą

74. Kaip paaiškinta šios išvados 41–44 punktuose, 4 klausimas turi būti aiškinamas kaip toks, kuriuo klausiama, kokį poveikį teisės aktai, priimami praėjus daug metų po sutarties sudarymo (ši pokytį prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas laiko nenuspėjamu vartotojui), turi skaidrumo įpareigojimams, kurie tenka atsakovui pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį.

75. Kaip nurodyta Direktyvos 93/13 3 straipsnio 3 dalyje, Direktyvos 93/13 priede pateikiamas orientacinis sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas. 1 punkto i papunktyje nurodytos „sąlyg[os], su kuriomis vartotojas neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, padaryti jam neatšaukiamai privalomomis“, tačiau nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nepaaiškinama, kodėl ši priedo dalis yra svarbesnė už kitas, nors Teisingumo Teismas jau yra išaiškinęs priedo 1 punkto j ir l papunkčius bei 2 punkto b ir d papunkčius skaidrumo kontekste⁵⁹.

76. Taigi siūlau į 4 klausimą atsakyti taip, kad jeigu paskesniais valstybės narės teisės aktais neištaisomas nesąžiningumas, susijęs su sąlygų aiškumu ir skaidrumu, kaip to reikalaujama pagal Direktyvą 93/13, šių sąlygų atitiktis šiam įpareigojimui turi būti nustatoma pagal sutarties datą.

E. Atsakymas į 5 klausimą

77. Penktasis klausimas susijęs su valstybės narės teismų kompetencija peržiūrėti visų konkrečios sutarties sąlygų sąžiningumą savo iniciatyva.

⁵⁶ Ten pat, 49 punktas. Teisingumo Teismas nurodo 2011 m. rugsėjo 21 d. Europos sisteminės rizikos valdybos rekomendaciją, OL C 342, 2011, p. 1.

⁵⁷ Ten pat, 50 punktas.

⁵⁸ Ten pat, 45 punktas.

⁵⁹ 2015 m. vasario 26 d. Sprendimas *Matei* (C-143/13, EU:C:2015:127, 74 punktas).

78. Ši pareiga yra akivaizdi iš suformuotos Teisingumo Teismo jurisprudencijos. Tačiau pabrėžiu, kad valstybės narės teismų pareiga savo iniciatyva peržiūrėti visų sutarties sąlygų sąžiningumą pagal Direktyvą 93/13 taikoma tik tuo atveju, jeigu jie tam tikslui turi visą reikalingą teisinę ir faktinę informaciją⁶⁰. Be to, šiai pareigai gali turėti įtakos *res judicata*⁶¹.

79. Taigi į 5 klausimą reikia atsakyti taip, kad nacionalinis teismas privalo savo iniciatyva įvertinti, ar į direktyvos taikymo sritį patenkanti sutarties sąlyga yra nesąžininga, ir taip kompensuoti tarp vartotojo ir paskolos davėjo esantį disbalansą, jeigu jis turi šiai užduočiai atlikti reikalingą teisinę ir faktinę informaciją.

V. Išvada

80. Taigi siūlau taip atsakyti į *Fővárosi Ítéltábla* (Budapešto apygardos apeliacinis teismas) pateiktus prejudicinius klausimus:

1. Teisės akte nustatyta sutarties sąlyga, pagal kurią valiutos keitimo kurso rizika tenka vartotojui ir tai galioja *ex tunc*, negali būti laikoma sąlyga, dėl kurios buvo „atskirai derėtasi“ pagal Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 3 straipsnio 1 dalį.
2. Pagrindinės bylos aplinkybėmis sąlyga, kuri tapo sutarties dalimi priėmus teisės aktą ir pagal kurią valiutos keitimo kurso rizika tenka vartotojui *ex tunc*, neatspindi „įstatymų ar kitų teisės aktų privalom[ųjų] nuostat[ų]“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalį.
3. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į visas su sutartimi susijusias aplinkybes ir į Teisingumo Teismo jurisprudenciją, turi nustatyti, ar pagal Direktyvos 93/13 4 straipsnio 2 dalį ir jos reikalavimą, kad sutarties sąlygos būtų suformuluotos „aiškia, suprantama kalba“, paskolos davėjai privalo suteikti vartotojams sutarties sudarymo metu turimą reikšmingą finansinę informaciją, įskaitant atitinkamą makroekonominę informaciją, ir paaiškinti jos poveikį valiutos keitimo kurso mechanizmams.
4. Jeigu paskesniais valstybės narės teisės aktais neištaisomas nesąžiningumas, susijęs su sąlygų aiškumu ir skaidrumu, kaip to reikalaujama pagal Direktyvą 93/13, šių sąlygų atitiktis šiam įpareigojimui turi būti nustatoma pagal sutarties datą.
5. Nacionalinis teismas privalo savo iniciatyva įvertinti, ar į direktyvos taikymo sritį patenkanti sutarties sąlyga yra nesąžininga, ir taip kompensuoti tarp vartotojo ir paskolos davėjo esantį disbalansą, jeigu jis turi šiai užduočiai atlikti reikalingą teisinę ir faktinę informaciją.

60 Pvz., žr. 2013 m. kovo 14 d. Sprendimą *Aziz* (C-415/11, EU:C:2013:164, 46 ir 47 punktai ir nurodyta jurisprudencija) ir 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimą *Jörös* (C-397/11, EU:C:2013:340).

61 Pvz., žr. neseniai priimtą 2016 m. vasario 18 d. Sprendimą *Finanmadrid EFC* (C-49/14, EU:C:2016:98). 48 punkte Teisingumo Teismas pažymėjo, kad valstybės narės procesinei autonomijai *res judicata* atžvilgiu taikomi lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai.